

DE TWEE AAN RUUSBROEC TOEGESCHREVEN LIEDEREN

DOOR

Robrecht LIEVENS
lid van de Maatschappij

A. *Status Questionis*

Wie zich voor Ruusbroec interesseert als « letterkundige »¹, zal wel vaak hebben betreurd dat van de twee liederen, die Surius² in vertaling afdruckt, het origineel niet bekend is. Ook bij mij heeft de hoop bestaan — al was zij klein, want Ruusbroec is in wezen en aanleg wel uitsluitend als prozaschrijver te beschouwen — dat hij wellicht ook nog een paar liederen gedicht had waarin de volheid van zijn leer in een volmaakte lyriek werd uitgezongen.

Immers de Latijnse tekst leek mij helemaal niet onaardig, te meer daar Surius ons waarschuwt dat overzetten van poëzie een hachelijke taak is en dat veel van de oorspronkelijke gratie onherroepelijk verloren gaat: « Hoc opus (*t.w. de XII Beghinen*) varium est, sed plenum sanctiss. aculeis, et divini amoris spirantissimum: in quo tamen, praesertim in initio, itemque alijs multis locis, sicut et in alijs plerisque suis lucubrationibus multos eosque suaves et iucundos admiscet rhythmos, qui licet in Germanico lectorem mire afficiant, tamen rerum alioque obscurarum sensum magis reddunt difficilem, minusque concinnum ordinem & consequentiam, quando in eiusmodi rhythmico contextu saepe minus propriae dictiones pro proprijs adhibentur, ut servetur consonantia: quo factum est, ut Latina interpretatio interdum minorem habeat gratiam: quando quidem author ipse ob rhythmos servandos, sese interim minus explicat: neque nos tamen quicquam temere uspiam ex nostris assuere ausi sumus. Confidimus tamen lectorem piium nusquam nostram operam, studium ac diligentiam desideratum »³.

(1) Cfr. J. VAN MIERLO, in *Jan van Ruusbroec. Leven. Werken*. Mechelen-Amsterdam 1931, p. 178-223, vooral p. 195. St. AXTERS, *De poëtische creatie bij de zalige Jan van Ruusbroec*, in *Dietsche Warande en Belfort* 1957, p. 75-79.

(2) D. Joannis Ruusbrochii ... opera omnia: Nunc demum post annos ferme ducentos à Brabantiae Germanico idiomate reddita Latine per F. Laurentium Surium, Carthusiae Coloniensis alumnus. Coloniae Ex Officina Haeredum Ioannis Quentel, mense Martio, M.D.LII. p. 539-540.

(3) Blz. *a 5 recto. Ik laat hier en ook verder bij aanhalingen uit Surius al de overbodige accenten boven bepaalde klinkers weg.

De verzen die ons hier interesseren noemt Surius: *duæ cantionculæ spiritales valde* (blz. *a iiiij verso), en even verder positiever: « *Cantiones duæ... sublimes sunt, & nihil nisi diuinum resipiunt* » (blz. *a 5 recto). Nu zal *sublimis* wel meer slaan op de « hoge leer » dan op wat wij sinds de moderne tijden het sublieme als esthetische categorie zijn gaan noemen, maar niemand zal toch Surius' bewondering in twijfel trekken. Is het ook niet alsof in de aanvangswoorden *Est sane quod gaudeam supra tempus in Amore*, een Hadewychiaanse allure zit? Zouden zij niet de weergave kunnen zijn van verzen als

Hi mach gherne den tijt ontfaen
Die van minnen hevet delijt (*Stroph. Ged.* 18, v. 2-4)?

En zijn *mundus, rudes expertes, júbilus, honor, haud vulgaris letitia*, niet evenvele begrippen die de sfeer der hoofse minnelijck in het geheugen roepen?

Een domper op dit entoesiasme was wel de netelige kwestie van het auteurschap. — Pater L. Reypens van het Ruusbroecgenootschap acht het niet uitgesloten dat deze liederen werkelijk van Ruusbroec zijn: « Dat Ruusbroec zijn uiteenzettingen meermalen in rythmisch en rijmend proza, soms tot meer strenger versvorm doet overgaan, weten wij uit zijn grootere werken. Het is dan ook goed mogelijk, dat hij enkele afzonderlijke gedichten zou hebben achtergelaten. Maar ook hier heeft men een oorspronkelijken Dietschen tekst nog niet ontmoet. En ook hier wordt het de inwendige kritiek lastig gemaakt, omdat we over de Dietsche terminologie niet beschikken, den verstrant met dien in de andere werken niet kunnen vergelijken, en ons alleen met den gedachtengang moeten behelpen... Maar wat het meest bij deze *Cantiones* opvalt, is het persoonlijke in de ontboezeming, de ik-vorm, dien we nergens elders bij Ruusbroec aantreffen, wat echter zijn auteurschap daarom alleen nog niet uitsluit »⁴. Voor de eerste zang wordt het auteurschap van de Brabantse mysticus wel mogelijk geacht (om de geesteshouding en de terminologie), maar niet waarschijnlijk. Ook de tweede zang heeft heel wat dat aan Ruusbroec kan herinneren, maar wordt toch eerder aan een nakomeling toegeschreven « die zich Ruusbroec geassimileerd heeft, en, onder zijn invloed, tot een beschouwend leven is gekomen ». — Veel negatiever laat Pater Axters zich over deze kwestie uit: « Tenslotte zijn er nog enkele kortere teksten waarvan de authenticiteit in ieder geval zeer onwaarschijnlijk voorkomt...

(4) Ruusbroecuitgave IV (1948) p. LX-LXI.

Zo ook de zeer egotisch georiënteerde *Cantiones duae piissimae* »⁵.

Zo was de status questionis toen wij de originele Dietse tekst ontdekten in hs. Berlijn Staatsbibliotheek (thans Marburg/Lahn, Westdeutsche Bibl.) Germ. 4° 1398.

B. *Het handschrift.*

De schatten van dit buitengewoon interessante handschrift zijn tot nu toe niet ontgonnen: door de latinisten werd het verwaarloosd wellicht omdat het onder de *Germaanse* is ondergebracht, en de neerlandicus kon niet veel belangstelling aan de dag leggen voor een klein stukje mnl. dat tussen vertaalde traktaten van Ruusbroec en brieven van G. Groote verscholen zat. Toch was het door een paar bibliografen op een uitstekende wijze gesignaleerd, met name door Priebsch en door Degering zoals wij verder zien zullen. A. G. Roos (Groningen) wijdde aan de catalogus van Degering een speciale bespreking (*Museum. Maandblad voor Philologie en Geschiedenis* 23 (1916) kol. 91-92), waarin hij de ndl. lezers nog eens speciaal attent maakte op ons hs., en het betreurt dat Nederland het niet heeft weten te verwerven. Mijn beschrijving gaat op hun aantekeningen terug, want het hs. zelf heb ik helaas niet kunnen raadplegen; alleen een microfilm (van het gedeelte dat wij hier bespreken) had ik te mijner beschikking (thans in de BNM te Leiden).

Het handschrift werd in 1448 geschreven in een zeer duidelijke en mooie bastarda door Conradus en Henricus de Lippia en door Theodericus de Gerden (of Gheerden), in en voor het klooster van S. Meinulphus te Böddeken (bisdom Paderborn, tussen Krefeld en de Rijn)⁶. — Door toedoen van Johan Waal, prior van Bethlehem te Zwolle, was rond 1408 in een vervallen nonnenkonvent te Böddeken een stichting van reguliere kanunniken ontstaan, die in 1430 toetrad tot het kapittel van Windesheim. Ons hs. werd vervaardigd tijdens het prioraat van pater Arnoldus de Huls, volgens de kopiïsten verzekeren: 'pius propagator animarum', geprofest in Frenswegen⁷ maar naar Böddeken gestuurd om daar alles op Windesheimse wijze in te richten. Hun boekenbezit⁸

(5) St. AXTERS, *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, II (Antwerpen, 1953), p. 240-241.

(6) J. ACQUOY, *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*. 3. (Utrecht 1880) 59-62.

(7) *Ib.* 2 (1876) 352.

(8) Priebsch (p. 69) noemt nog een hs. uit 1448 dat ook gedeeltelijk door Theodericus Gheerden geschreven was; verg. ook H. MORETUS, *De magno legendario Bodecensi in Analecta Bollandiana* 27 (1908) vooral p. 262. Deze Gheerden werd,

was aanzienlijk en in de 18de eeuw werd nog grote lof gesproken over « sua Bibliotheca, quae in illa provincia habetur pro ditissima in manuscriptis codicibus »⁹. Het klooster bloeit nog in 1745¹⁰ en het vermoeden is dan ook zeker niet ongegrond dat ons handschrift pas *na* die tijd zijn zwerftocht is begonnen. — Uit deze gang van zaken kunnen wij eens te meer konkluderen dat de tekst van Ruusbroec van uit Brabant de omweg maakt over een Overijssels of Bentheims klooster der Windesheimers. Was de expansiekracht van Groenendaal toen reeds te niet gegaan?

Een tijd verliezen wij het handschrift uit het oog tot het opduikt in het bezit van de bekende katolieke bijbelvertaler en professor in Marburg Leander van Ess (°1772 te Warburg in Westfalen, †1847)¹¹. Eigenlijk heette hij Johann Heinrich, maar Leander was zijn (tijdelijke) Benediktijnse kloosternaam. Zijn bibliotheek¹² werd en bloc opgekocht door de beruchte bibliofiel Sir Thomas Phillipps (eerst in Middlehill en dan in Cheltenham)¹³. Daar is het dat R. Priebisch het intussen als nr 683 gekatalogiseerde handschrift vrij goed beschrijft in zijn nog veel te weinig gewaardeerd boek over *Deutsche Handschriften in England I* (Erlangen 1896) onder nr 65 p. 66-69. — Na Phillipps' dood (1872) komt het in bezit van zijn dochter Mrs Fenwick en onder de biezondere bescherming van haar zoon Mr Fitz Roy Fenwick. — De Königliche Bibliothek (zoals ze destijds heette) van Berlijn koopt het in 1911 op een van de veilingen. Een uitstekende beschrijving door Hermann Degering¹⁴ vindt men in *Neue*

blijkens zijn naam, wsch. niet uit Zwolle gerekruteerd, maar uit het plaatsje Gehrden bij Driburg in Westfalen. — Van deze rijke bibliotheek zijn thans nog bewaard: Arnold Gheyloven, Gnotosolitos (autograaf? [± 1450] = Brussel K.B. II 6656; Bernardus, Hugo de Folieto e.a. [± 1460] = Egmont, St Adelbertabdij II (olim Aerdenhout, J.F.M. Sterck 3); Reis van Jan van Mandeville [1463] = Leiden U.B., B.P.L. 1983; Londen B.M. Add. 18007 [1468]; Legendæ sanctorum [XV] = Münster U.B. 219 (353); Psalmen en gebeden [1523] = Münster U.B. 379 (429). Zie verder H. MORETUS, *o.c.* en C. BORCHLING, *Mnd. Hss. in den Rheinlanden (Vierter Reisebericht)* p. 167.

(9) ACQUOY, *o.c.* 2, 199, n. 4 en 201 n. 1.

(10) *Ib.*, 3, 61.

(11) *Allgemeine deutsche Biographie* 6 (Leipzig 1877) 378-379.

(12) In de veilingscatalogus wordt ons hs. als nr 299 beschreven.

(13) I) A. MUNBY, *The catalogues of manuscripts & printed books of Sir Thomas Phillipps. Their Composition and Distribution*. Cambridge 1951.

II) A. MUNBY, *The family affairs of Sir Thomas Phillipps*. Cambridge 1952.

III) A. MUNBY, *The formation of the Phillipps library up to the year 1840*. Cambridge 1954.

IV) A. MUNBY, *The formation of the Phillipps library from 1841 to 1872. With an account of the Phillipps art collections by A. Popham*. Cambridge 1956.

De vijfjarige twist tussen Van Est en Phillipps over onbetaalde rekeningen wordt behandeld III 28-33.

(14) Verkort en zonder nieuwe elementen werd deze beschrijving overgenomen in H. DEGERING, *Kurzes Verzeichnis der germanischen Hss. der Preussischen Staatsbibliothek II Die Hss. in Quartformat*. Leipzig 1926 p. 236.

Erwerbungen der Handschriftenabteilung. I Lateinische und Deutsche Handschriften erworben 1911 (Berlin 1914) p. 83-86. Men staat werkelijk verbluft van wat deze bibliotheek alleen al in 1911 kocht aan (Latijnse en «germanische») hss. Degering kon er een katalogus van 121 blz. aan wijden! Voor meerdere details, die ik voor dit overzicht overbodig achtte, weze daarheen (alook naar het bovenvermelde werk van Priebisch) verwezen.

Laten wij nu de inhoud wat nader bekijken; bij een anoniem overgeleverde tekst als onze twee liederen, is het wel in de eerste plaats de omgeving die ons mogelijk enige steun kan bieden in het onderzoek naar het auteurschap.

Het hs. kan beschouwd worden als een juridisch dossier over het toen zo aktuele geding van Ruusbroecs ortodoxie, die door de kritiek van Gerson in het middelpunt der belangstelling was geplaatst. Ook in Bōddeken heeft men zich dus blijkbaar voor deze zaak gepassioneerd en er een speciale bundel van aangelegd. — Aan deze hele kwestie werd onlangs een (wel op sommige punten aanvechtbaar maar toch) bewonderenswaardig boek gewijd door A. Combes¹⁵, professor aan de Sorbonne; wij zullen het bij de volgende inhoudsopgave vaak citeren, al gebruikte hij, merkwaardigerwijze, dit Berlijnse hs. niet.

I. Originele werken van Ruusbroec.

1. De *Brulocht* in de vertaling van G. Groote¹⁶. Het is thans uitgemaakt dat Gerson de vertaling van Jordaens gebruikt heeft, niet die van Groote (Combes I 53).

2. De *Blinckende Steen* in de vertaling van W. Jordaens. Voor een uitgave zie, behalve de moeilijk bereikbare van Bargilesius [Bologna (en niet Boulogne) 1538], thans D. Ph. Muller C.R.L.¹⁷, *Jan van Ruysbroeck Van den blinckenden Steen met W. Jordaens' Latijnsche vertaling* (Leuven 1921); het Berlijnse hs., voor zover ik zie het oudste gedateerde, was hem niet bekend (cfr. Muller p. X-XL en p. 117-120).

3. De *VII Trappen* van Ruusbroec in de vertaling van G. Groote. Naast weer Bargilesius kan men thans raadplegen D.

(15) A. COMBES, *Essai sur la critique de Ruysbroeck par Gerson. I Introduction critique et dossier documentaire* (Paris 1945). II *La première critique Gersonienne du De Ornatu spiritualium nuptiarum* (Paris 1948).

(16) Verg. J. TIECKE *De werken van Geert Groote* (Utrecht-Nijmegen 1941) p. 171 sub 1.

(17) Deze Pater Muller [1921] is dezelfde als de straks sub 3 te noemen Müller (met umlaut) [1911]. Het ressentiment van de eerste wereldoorlog deed hem blijkbaar zijn umlaut over de haag werpen.

Ph. Müller C.R.L., *Jan van Ruysbroeck Van den .vij. Trappen met Geert Grootes Latijnsche vertaling* (Brussel-Leuven 1911). Deze kende slechts 2 Brusselse hss. uit de 15de eeuw (p. XI-XII).

II. Kritiek op Ruusbroec: getuigen ten laste en ter verdediging. (Tussen haakjes geef ik de nummering der traktaten bij Degering).

1. (6) Jean Gerson, *Epistola prima ad fratrem Bartholomæum*, een aanval van Gerson (nr 3 van het dossier zoals het door Combes I, 120 werd aangelegd). Ons hs. heeft dezelfde titel als Combes' hs. C (Bibliothèque Mazarine 921, [vóór 1410]; herkomst onzeker). De brief werd uitgegeven door Combes I, 615-635.

2. (7) *Commendatio seu defensio* door Jan van Schoonhoven [1400-1405], de verdedigende reactie van Groenendaal (nr 9 van het dossier van Combes; door hem ook gepubliceerd I 684-716). Zijn de andere teksten van een uitvoerig kritisch apparaat voorzien, hier heeft Combes zich tevreden moeten stellen met het enige bekende hs. uit Utrecht t.w. D (Combes I, 233). Hier is het werkelijk te betreuren dat de Berlijnse versie bij de tekstuitgave niet betrokken werd. Dat de tekst niet volledig zou zijn berust op een vergissing van Degering (p. 86); hij verwacht met de uitgewerkte, definitieve versie van Schoonhovens verdedigingsschrift, de *epistola responsalis* (dossier Combes nr 10; ed. p. 716-771), die door verschillende edities ge vulgariseerd werd.

3. (8) Geert Grootes brief uit 1383 aan de broeders van Groenendaal (Mulder¹⁸ nr 54). In deze brief is er ook sprake van kritiek op de *Brulocht*, uitgebracht door een « zekere theoloog » en door Henricus de Hassia. Combes brengt deze bezwaren van Grootes wel ter sprake (I 178), maar mij bevreemdde het toch dat hij ze niet opgenomen had in zijn dossier. Mulder vermeldt ons hs. in zijn *Élencus Librorum Mss.* (p. VII) « C. Cheltenham, Phill. Ms. 683 » en geeft het zelfs het siglum C, maar heeft het toch blijkbaar niet gebruikt. In 1933 was toch al voldoende bekend over het lot van de bibliotheek van Phillipps ! Hij gaf de tekst uit naar hs. Den Haag 78 J 55, zoals Preger¹⁹

(18) W. MULDER, *Gerardi Magni epistolae* (Antwerpiæ 1933). Verg. TIECKE, o.c. p. 89 sub 5.

(19) W. PREGER, *Beiträge zur Geschichte der religiösen Bewegung in den Niederlanden in der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in *Abhandlungen der königl. bayerischen Akademie der Wissenschaften. Historische Classe* 21 (1895) 50-51.

het reeds vroeger had gedaan; op een Luiks hs., U.B. 71 (olim 229) [1451], steunde Dr Nolte²⁰ zich.

4. (9) Geert Grootes brief aan Jan van Ruusbroec (Mulder nr 24). De Haagse versie publiceerde reeds eerder W. Preger (*o.c.* p. 29-31); het Luikse hs. gebruikte weer Dr. Nolte (*o.c.* p. 283-285). Deze brief bevat Grootes²¹ bedenkingen tegen *XII Beghinen* en *VII Graden*.

III. Tussen deze 2 grote stukken in, t.w. de 3 werken van Ruusbroec en een viertal brieven die op de Brabantse mysticus betrekking hebben, vinden wij, naast de zogenoemde liederen van Ruusbroec die beneden sub C apart zullen worden besproken, nog een traktaat — voor 4/5 Latijn, de rest Nederlands — waarvan ik tot nu toe, tot mijn spijt, niet in staat ben auteur of titel te noemen. Priebsch (p. 68) vraagt « Aus einem Tractate Ruusbroecs? »; Degering is (p. 65) iets minder vaag: « Ein anonymer Traktat über die Erkenntnis Gottes ganz im Sinne Ruysbroecks und mit dessen Terminologie », maar onopgeloste vragen blijven er genoeg te over. Ik zal in een volgende bijdrage op dit raadselachtige stuk terug komen — een uitgave lijkt mij alleszins verantwoord — maar zou toch hier al op enkele kenmerken willen wijzen die de vermelde karakterisering van Priebsch en Degering, hetzij specificeren, hetzij korrigeren.

De tekst is zeker oorspronkelijk Nederlands. Daar staat niet alleen het abominabel Latijn borg voor. Bij folio 142 gaat het Latijn over in het Nederlands zonder verandering van regel, gewoon ingeleid door een paraaf-teken zoals er vele in het handschrift voorkomen:

- *Incipit f. 118 verso*: Est autem eterna dei cognitio ipse deus eternaliter se in se ipso cognoscens...
- *Overgang folio 142 recto*: Nam in exteriori exercicio non datur spiritus libertas, sed in abnegacione omnis interne proprietatis ¶ De ghene de hem werdelijke ouermids de onbegripelike dreheit godes tor ewygher enicheyt godes connen keren de en moghen nicht dolen...
- *Slot folio 146 verso*: God en is ommer nictes nicht schuldich dan he vns van siner vrier eyghenre natuerliker goetheit doen wil.

(20) DR. NOLTE, *Sieben unausgegebene Briefe von Gerhard Grootte*, in *Theologische Quartalschrift* 52 (Tübingen 1870) 280-282.

(21) TIECKE *o.c.* p. 89 sub 5.

Toch gebeurt deze overgang niet helemaal onverwachts. De aandachtige lezer was reeds eerder gestuit op zinnen als « Cui totus mundus non displicet et tediatur de eo et qui non habet *vorlangen* in se dubito si deo placeat et credo quod non (f. 358) » en op twee andere voorbeelden die Degering reeds heeft gesignaleerd:

(a) interna seriositas eërsachticheyt. nescio si est honestas (f. 137 recto).

(b) Vndecima liquefieri, versmelten in mynne wal vere in den afgronde dat sta wy ledich veer in Duodecima stille mynne in god gedregen, in vna vnica vnione, ibi oblitus est homo...

Over het Latijn kan ik mij moeilijk uitspreken omdat ik mij daar op nogal glad ijs voel. Is het een rapiarium van her en der verzamelde stukken? De lezer kan zich zelf een voorlopig oordeel vormen bij middel van de *Bijlage* beneden sub E, waar het eerste gedeelte wordt afgedrukt. — Het Nederlands gebleven tweede stuk wijst wel zeer in de richting van Jan van Leeuwen. Sommige uitdrukkingen zijn aan Hadewijch ontleend, andere aan Eckart; ik ken niemand anders in onze Middelnederlandse letteren waar deze dubbele beïnvloeding duidelijker merkbaar is dan bij de goede kok van Groenendaal; ook het gebruik van bepaalde woorden (*ancel 'wrok', inmaninghe 'inkeer', gruntotmodicheit*), geven steun aan dit vermoeden.

C. De twee aan Ruusbroec toegeschreven liederen.

Vóór het boven sub III besproken anonieme traktaat, komt in het Berlijnse hs. een lied voor dat het origineel bleek te zijn van de twee door Surius vertaalde en aan Ruusbroec toegeschreven liederen. Hoewel de (zeer Oostelijk gekleurde) Nederlandse tekst reeds bij Priebsch (p. 67-68) te vinden is, drukken wij hem nog eens af, met de Latijnse tekst ernaast. Naar het oordeel van Degering (p. 85) verrichte Priebsch immers zijn werk niet « ohne einige kleinere Lesefehler » en het zal wel zijn nut hebben dat de twee versies eens overzichtelijk naast elkander worden geplaatst.

Opvallend is hierbij vooreerst, dat de Latijnse beginstrofe (die zulke hoge verwachtingen had gewekt) en de derde strofe in het Middelnederlands hun weerga niet vinden. *Est sane quod gaudeam supra tempus in Amore* lijkt mij nochtans een beter geïnspireerde aanhef dan *Si quidem intus nos considerare velimus*; en daarom meen ik dat Surius hier de goede lezing bewaard heeft en dus blijkbaar een betere Dietse legger bij de hand had. Bij liederen is de tekstoverlevering vaak een hachelijke kwestie; hoe vaak

zijn b.v. de acrostica niet in de war? Zij werden dikwijls als proza achter elkander geschreven zodat wel eens bij een nieuw afschrift de eerste strofe van een lied de laatste van het voorgaande kon worden en de juiste geleiding werd verdoezeld. De twee lacunes in de Middelnederlandse tekst vullen wij beneden aan met onze eigen vertaling aan de hand van Surius.

Typisch is ook dat de twee liederen die Surius onderscheidt, in het Berlijnse hs. één geheel uitmaken. Dat twee liederen tot één versmelten is na wat boven omtrent de overlevering werd gezegd niet zo verwonderlijk; dit gebeurde zelfs meermaals. Een voorbeeld daarvan kan men vinden o.a. bij Luc Indestege, *Middelnederlandse geestelijke gedichten, liederen, rijmspreuken en exepelen* (z.j. Gent) p. 58. Het lijkt mij dat ook op dit punt Surius ons vertrouwen verdient. Al zou men bij het aandachtig lezen van de Dietse versie nooit een streep zetten na v. 25, een onderzoek van de rijmschema's brengt aan het licht dat op die plaats het gedicht inderdaad een ander verloop krijgt. De eerste drie strofen zijn duidelijk in de war [I *ababbbccc* (9), II *ababbbc* (7), III *abcbbdefe* (9)] en de vormgeving steekt nauwelijks uit boven dat van het rijmproza. Strofe 4 tot en met 8 daarentegen zijn alle gebouwd precies volgens het schema *ababccdd* (8).

Een belangrijke vraag moeten wij nu nog proberen te beantwoorden: wie is de auteur van deze liederen? De getuigenissen tot nu toe wezen allemaal in de richting van Ruusbroec. Daar is vooreerst Surius; Priebisch (p. 67) spreekt van een mystiek lied « das recht wohl Ruusbroec angehören kann, wenigstens vollständig im Geiste des vorausgehenden Tractats (*t.w. De gradibus scale amoris*) »; Degering (p. 85) noemt het « ganz im Sinne der Mystik und Ruusbroecks ».

Priebisch verwijst nog, ter vergelijking, naar enkele mystieke liederen bij Preger, Bartsch en Pfeiffer, die wel in dezelfde trant zijn en ongeveer dezelfde gedachten vertolken, maar verder toch geen overeenkomst met onze tekst vertonen. Het pseudo-Tauleriaans lied uit de Keulse uitgave van 1543 en gedrukt bij Bernh. Hüppe, *Lieder und Sprüche der Minnesinger* (Münster-Regensburg 1844), heb ik niet kunnen raadplegen.

Dat het van Ruusbroec zelf zou zijn lijkt mij uitgesloten. Wie deze regels legt naast andere verzen die in zijn werken sporadisch opduiken, zal duidelijk het verschil aanvoelen. De Brabantse mysticus was een didacticus, de persoonlijke belijdenis der lyriek bleef hem vreemd²². Dit gedicht hoort m.i. dan ook thuis bij de

(22) Eén uitzondering hierop maakt wellicht het *Gbi smaect my suete boven*

literatuur van de Moderne Devotie, al wordt het niet aangetroffen in het boek van Zuster Marie Josepha over *Das geistliche Lied der Devotio Moderna* (Nijmegen 1930). Het is een blinde passagier, tijdens de lange omweg die deze Groenendaalse teksten op hun reis naar Bötdeken (Paderborn) maakten, binnenslopen ergens op Windesheims gebied.

Postscriptum — Na het afsluiten van deze bijdrage wees Prof. G. de Smet (Nijmegen) mij nog op het feit dat ook Lydia Hedberg het klooster Bötdeken noemt als propagator voor Windesheimse literatuur in de volkstaal, met name van de *Epistola de vita et passione domini nostri* en van de *Regula Augustini* (Diss. Lund p. 107). Verg. aansluitend hierbij G. de Smet, *Zum Wortschatz der mnd. Augustinerregel in Ndd. Mitteil.* (Lund) 12 (1956) p. 5-13.

Ook nu pas merk ik dat dit lied (zoals Priebisch het publiceerde) door Pater St. Axters (*Gesch. vroomh.* II 205) tot de bespiegelende poëzie uit de periode tussen Hadewychs optreden en het verschijnen van Ruusbroecs eerste traktaten wordt gerekend. Mij lijkt het lied jonger te zijn. — Bij Axters t.a.p. verbeterde men in de noot: Ms. Phillipps 654, lees 683; Priebisch ... nr 61, lees nr 65.

De twee liederen mogen hier nu volgen.

[Terecht verheug ik mij in liefde over dit seizoen, hoewel de wereld dat niet kan verdragen

en de ruwe mensen hiervan ver-
stoken zijn. Indien ik hun mijn jubel openbaarde, zouden zij
mij van mijn eer beroven.

Het verstandigste is om dit voorlopig maar te verdragen,
want ik weet mij toch eeuwig boven de tijd en dit vervult mijn
hart met ongemene vreugde.]

Ritmus

I

- 1 Wille wy uns van bynnen merken
so moge wy ons vorstan
dat dese grove werken
om loen syn gedaen.
- 5 We de warheit wil vorstan
he moet in hem selven gaen
Und leven boven synne
een luter kennen compt van binnen
So wal hem diet bevinden
[Het is moeilijk huns gelijken te ontdekken.

Nu heb ik van alles afstand gedaan; mijn wezen is zo rijk dat niemand mij nog zal verleiden. Toen ik vroeger jammerlijk verleid werd en verstrikt, hield de wereld mij zozeer aan zich onderworpen dat ik niet in het minst de last kon ontkomen: zo ver was ik van mezelf afgedwaald in vlottende en wankelbare dingen. Maar nu ben ik verlost van deze banden, wat ik lang gezocht heb en vaak geprobeerd; en nu voel ik mij vrij en zo zal ik ledig zijn voor een heilige passiviteit: de ruwe en grove mensen zal ik vluchten en hun de opvattingen laten, waardoor ze worden bedrogen en afgewend.

Waar mijn oerbeeld van alle eeuwigheid bestaat, daar zal ik eeuwig leven.]

II

- 10 De uns heft ghelaten
na syns selvesheyt

D.Ioannis Rusbrochii doctoris divini et excellentissimi contemplatoris cantiones duæ piissimæ. ¶ Cantio Prima.

EST sane quod gaudeam supra tempus in Amore, tametsi mundus id ferre non potest, & rudes huius expertes sunt. Quibus si patefaciam iubilum meum, meo me honore spoliant. Satius est ut interim feram: equidem me sempiternum novi supra tempus, idque cordi meo haud vulgarem ingerit lætitiã.

Si quidem intus nos considerare velimus,
facile animadvertimus
rudia isthæc opera
ob mercedem fieri.
Quisquis veritatem cognitã perspectamque habere cupit,
intro se recipiat,
et supra sensus vivat oportet:
Siquidem dilucida cognitio ab intimis profiscitur:
et felices illos, quibus ea contigit:
[nemo illis facile comparari possit.

Iam excessi omnia. Essentia mea usqueadeo locuples est, ut me nemo capiat. Olim cum male captus ac irretitus tenerer, tam me sibi subditum mundus habebat, ut nec leviter quidem absque molestia pulsarer: intantum a meipso in res fluxas et caducas aberraram. At nunc nexibus illis absolutus sum: id quod diu quæsivi, ac obtinere conatus sum: et iam liberum me sentio: itaque sancto vacabo ocio: rudes crassosque homines fugiam, et suis eos opinionibus relinqvam, quibus tamen falluntur ac evertuntur.

Ubi ab omni æternitate secundum ideam extiti, illic æterno vivam.

DEUS omnipotens,]

qui seipsum totum nobis dereliquit,
amor immensus est,

he is mynne boven maten
 dat licht is em bereet
 Zo we dat in hem selven gheet
 15 he en vindet der (*in margine: ter*) werlt lief noch leet
 dan een gelutert wesen

III

Hem en is noch wech noch wise
 het is een ewich syn
 Wat men leset of scrivet
 20 het blivet dat silve sijn
 het is in hem selven also vry
 Kynder nu ghelovedes my
 dar en mach gheen toeval wesen
 So we dat in hem selven kent
 25 he mach wal blide wesen

IV

So we de warheyt wal vorsteet
 Unde hem kan houden binnen
 dat em en rure noch lef noch leet
 van enyghen dyngen
 30 Dicke is hem van bynnen wale
 he is behuet vor alle quale
 dar hem de synnen up keren ute (*in margine: de sinne ent-*
 och wat vrouden is godes gebruiken [luken)

V

Ic hebbe den toeval so dorgaen
 35 na hoger mynnen rade
 myn gemuede is onghevaen
 ic love der mynnen dade
 Se kan bringen uit alre not
 van anderheiden mact se oec bloet
 40 Se doet de zele vorvleten
 och wen mach ors wegges verdreten

VI

O ewich wesen du does beruren
 te male der zelen crachte

eique lux præsto est.
 Quisquis in seipsum ingreditur,
 is nec amorem, nec dolorem mundi sentit,
 nec nisi puram invenit essentiam,

cujus nulla neque via, neque modus est,
 sed est esse perpetuum.
 Quicquid vel legatur vel scribatur,
 idipsum quod est, semper perseverat,
 et est in seipso liberrimum.
 Credite mihi filij,
 nullum in eo accidens est:
 quod quisquis in seipso cognoscit ac experitur,
 iure is meritoque gaudere potest.

¶ Altera Cantio

CUI bene perspecta veritas est,
 et intus commorari novit,
 ut neque amore neque dolore
 ullius rei permoveatur,
 is sæpe intus bene admodum habet,
 et ab omni servatur ægritudine,
 dum sensus externi sursum se recipiunt.
 O quantis abundat gaudijs, frui Deo.

Equidem secundum sublimis amoris consilium,
 accidentia quæque isque adeo penetravi,
 ut animus meus prorsus liber sit, et cunctis nexibus absolutus.
 Quamobrem amoris effectiones laudibus veho:
 quippe qui ex omni necessitate novit educere,
 et ab rebus alienis nudum efficit animum,
 facitque animam colliquescere ac defluere.
 Et quemnam obsecro viarum illius tædere queat ?

O essentia sempiterna,
 tu animæ vires omnino commoves:

als du den gheest in dyn woste wilt vuren
 45 so rostet al dat ye wrachte
 Dat claer gesichte wardet dar vorclaert
 na hoger wezeliker aert
 in dat stille gebruiken
 och laes dat wy uns keren ute

VII

50 Dar vloyen de riviren clar
 van der fonteynen wyseloes
 de dar af drinct leeft sonder vaer
 unde het is niet dat he vercoes
 Des blivet syn gemuede vry
 55 he heft dar dat verre by
 he en siet nummer ghelike
 och dat is vroude rike

VIII

Dicke is hem van bynnen wale
 de dus der mynne weghe gheet
 60 went he horet de vorborghene tale
 dar men al in een vorsteet
 God gheve uns dar to komenne spoet
 want syn biwesen is vroude grot
 het doet dar (!) herte in mynnen ontsynken
 65 och ho salich is den (*in margine* : des) denken

sed dum spiritum in tuam abducis solitudinem,
 iam omnis conquiescit actio,
 et in hac tranquilla ac silenti fruitione
 dilucidus illustratur obtutus,
 idque secundum praecelsam essentiae naturam.
 Heu quod unquam inde foras vertimur.

Illic nimirum fontis modinescij perspicui
 manant rivi,
 ex quibus quisquis potat, absque tædio vel formidine vivit.
 Nec est id quod ipse elegerat,
 unde animus eius prorsus liber manet.
 Olim remota, facta sunt illi proxima:
 nec quicquam cernitur illi simile,
 quod quidem abundantissimum efficit gaudium.

Sæpius optime intus habet,
 qui hoc pacto Amoris calcat itinera.
 Etenim arcana audit verba,
 ubi omnia intelliguntur in uno:
 quo nos DEUS faciat citius pertingere:
 siquidem illius præsens fruitio ingentem adfert lætitiã,
 ipsumque cor Amore liquescere ac diffluere facit.
 O quam salutiferum et iucundum est, illius meminisse.

D. Een oude Duitse vertaling

Voor wij van deze liederen afscheid nemen, wil ik toch nog de aandacht vestigen op een interessant boekje van Nik. Casseder († 31 dec. 1823)²³, die van zijn isolement als pastoor te Eltmann in Frankenland (tussen Bamberg en Schweinfurt) een goed gebruik heeft gemaakt door enkele waardevolle vertalingen te geven van geestelijke en mystieke schrijvers. Zo bezorgde hij in Bamberg [1819-1820] de werken van Macarius Magnes in het Duits (naar de uitgave van J.G. Pritius in 1698)²⁴. Ook een Tauler werd door hem bezorgd [Luzern 1824], bewerkt naar hss. en naar de beste uitgaven; vooraf verscheen afzonderlijk de *Nachfolgung des armen Lebens Christi* [Frankfurt a.M. 1821] en de *Medulla animæ* met Taulers brieven (naar de uitgave van L. Surius) en met een tiental brieven van Jan van 't Kruis [Frankfurt a.M. 1822]²⁵. Verder vertaalde Casseder ook zeven werkjes van Bonaventura, die posthuum in 1824 te Frankfurt verschenen²⁶, evenals het volgende werkje, waarvan de inleiding menige bijzonderheid bevat die de Nederlander zeker zal interesseren: «Selbstgespräche des Gerlach Petri, der zweite Kempis genannt. Das Büchlein Albert's des Groszen, wie man Gott anhangen soll. Des Eremiten Blacherna dreihundert fünf und sechzig Fragen vom Freunde und dem Geliebten. Drei Büchlein, das innere Leben betreffend. Nebst zwei geistlichen Liedern des Johannes Rusbroch. Uebersetzt und bearbeitet von Nikolaus Casseder, Pfarrer zu Eltmann in Franken. Frankfurt am Main Verlag der Hermannschen Buchhandlung 1824»²⁷. Deze lange titel geeft ons een goed overzicht van de inhoud:

1. Het *Soliloquium* van Gerlach Peters. Casseder beweert dat het *Soliloquium* verscheen «zuerst in niederdeutscher Sprache zu Herzogenbusch met Genehmigung der geistlichen Behörde im Jahre 1597» (p. VIII). Volgens J.J. Mak²⁸ is de oudste bekende druk thans te Utrecht uit 1580; deze beleefde acht herdrukken waarvan 's-Hertogenbosch 1613 chronologisch vooraan komt; wellicht moet deze acht dus op grond van de gegevens van Casseder

(23) C.G. KAYSER, *Index locupletissimus librorum qui inde ab anno MDCCCL usque ad annum MDCCCXXXII in Germania et in terris conjinibus prodierunt. Vollständiges Bücher-Lexicon...* 1 (Leipzig 1834) 420 b.

(24) KAYSER *o.c.* 4, 16a.

(25) *Ib.* 5, 405a.

(26) *Ib.* 1, 312a

(27) Een exemplaar bevindt zich in KB te Den Haag en in het Schottenklooster te Wenen.

(28) J.J. MAK, *De Dietsche vertaling van Gerlach Peters' Soliloquium*. (Diss. Utrecht 1936) p. 78 nr 66.

in negen verbeterd worden. Casseder gebruikt als legger voor zijn vertaling de Latijnse editie welke Franz Blanchard, abt van de reguliere kanunniken van S. Gèneviève te Parijs, in 1659 aldaar liet vervaardigen (verg. Mak 77 nr 61). Deze legger was ook gebruikt voor de Franse vertaling van 1667, die waarschijnlijk in 1669 werd herdrukt en die niet door Mak p. 78 nr 67 genoemd wordt maar wel juist weer door Casseder (p. XI). Hij heeft zich verder niet alleen met een vertaling vergenoegd; zijn belangstelling en bewondering voor Gerlach Peters dreef er hem toe ook, als inleiding, enkele beschouwingen aan dezès leven te wijden, gesteund op het *Chronicon Windeshemense*, de beste en om zo te zeggen de enige bron die ook ons thans nog ten dienste staat.

2. Met het boekje van Albertus Magnus is *De adhærendo deo* bedoeld, dat tegenwoordig aan Johannes von Kastl²⁹ wordt toegeschreven. Casseder beweert hiervoor een Antwerpse druk van 1507 gebruikt te hebben. Dat zal wel een vergissing zijn; indien de *datum* juist is moet de volgende Straatsburgse postinkunabel gebruikt zijn: «GVILHERMVS EPISCOPVS // Parisiensis De collationibus // & pluralitate ecclesiasti- // corum benefi- // ciorum. /// Albertus magnus De adhērēdo soli deo. /// Sanctus Bonaventura ad fratres men//dicantes/quaes esse debent erga prę//latos & ecclesiarum rectores. [A⁸ B⁴ C⁴ D⁸ E-G⁴ H⁶] *Colophon* (H6^r): Prodiērūt hęc foeliciter ... ex officina Ioannis Knob-louchi. Anno salutis nostre. M.D.vij. kaleñ. Iulias»³⁰. Deze uitgave bevat inderdaad ook de brief [Straatsburg, 31 mei 1507] van de bekende pedagoog en humanist en trouwe vriend van Erasmus, Jacob Wimpheling [† 1528] aan Johann Eck en Jacob Sturm, die godgeleerdheid doceerden aan het gymnasium te Freiburg.

3. «Des Eremiten Blacherna... Fragen vom Freunde und dem Geliebten» is op het eerste gezicht niet helemaal duidelijk. Dit bleek de terecht biezonder geprezen parel *Llibro d'Amic e Amat* te zijn, die bevat zit in het schrijn van de utopistische roman *Blanquerna* [1283-1285] van de Spanjaard Raymundus Lullus [° 1235?-†1316]³¹.

(29) M. GRABMANN, *Der Benediktinermystiker Johannes von Kastl, der Verfasser des Büchleins De adhaerendo Deo*, in *Theologische Quartalschrift* 101 (Tübingen 1920) 186 volg. *Id.*, *Mittelalterliches Geistesleben I* (München 1926) 489 volg.

(30) In: *British Museum. General catalogue of printed books* wordt deze inkunabel slechts onvolledig beschreven (2, 733). Mijn gegevens dank ik aan George D. Painter, Assistant Keeper.

(31) *Dictionnaire de Théologie catholique* 9 (1926) 1091. — Een goede

4. Over de liederen (p. 316 volg.) die het onderwerp van onze bijdrage vormen, laten wij Casseder (p. XIV) zelf aan het woord in zijn voorrede: «Schlieszlich, die zwei Lieder des gottseligen Rusbroch betreffend, wollte ich selbe, da sie die einzigen sind, die wir von ihm besitzen(!), noch beifügen als eine freundliche Zuthat; ich habe selbe in ein Sylbenmaas zu bringen gesucht der Deutlichkeit wegen. Giebt Gott Gesundheit und Leben, so wird sich in Kurzen Gelegenheit darbieuten, in einer Bearbeitung seiner Schriften über diesen Herrlichen das Gebührende umständlicher zu sagen.» Zijn vertaling is bij mijn weten de eerste, gemaakt ten laatste in 1822³², lang vóór J.F. Willems, J. van Vloten, J.M. Schrant, David, A. von Arnswaldt en Delprat een vernieuwde aandacht op Ruusbroec hadden gevestigd. Zij kan uitstekend geslaagd heten vooral het eerste lied dan. Om haar historische en intrinsieke waarde moge ze hier volgen:

ZWEI GEISTLICHE GESÄNGE DES EHRWÜRDIGEN
JOHANNES RUSBROCH.

ERSTER GESANG.

*Ich habe wolh Ursach' genug mich zu freuen
Der ewigen Liebe, die mir ist geworden.
Ihr könnt es nicht fassen, ihr kinder der Lüste,
Ihr kennet die göttliche Fröblichkeit nicht.*

*Und würd' ich entdecken den inneren Jubel,
Ihr würdet mich rauben die selige Wonne;
So will ich denn schweigen, und innen es bergen,
Ihr sollt mir nicht nehmen den himmlischen Schatz.*

*Ich habe die selige Ewigkeit funden!
Ich hab' sie gefunden im innersten Grunde.
Des freut sich mein Geist, und est jubelt die Seele,
Bestegt ist die Erde, verschwunden die Zeit!*

Engelse vertaling is BLANQUERNA, *A Thirteenth Century Romance. Translated from the Catalan of Ramón Lull by E. Allison Peers.* Londen z.j. [1925]. De Duitsers beschikken over een recente vertaling (Olten 1948) door Ludwig Klaiber.

(32) De inleiding van Casseder werd afgesloten «im Herbstmonate 1822».

*Unendlicher Lohn für so ärmliche Werke!
Ruft innen die Seele in süszer Entzückung,
Die Zeit hat die Ewigkeit nun sich erkaufet!
Wie Wunderbar bist Du, unendliches Gut!*

*Doch nimmermehr wirst du die Wahrheit erkennen,
Lebst auszen nur du in der Sinnlichkeit Fessel;
Von innen urständet das klare Erkennen,
Von innen das Licht, so die Finsternisz bricht.*

*So kebre denn einwärts, und lebe im Grunde,
Steig über die Sinne, hier lebet das Leben.
O selig der Geist, der dahin ist gekommen,
Ihm gleichet wohl keiner, wer immer er sey.*

*Auch ich war einst Slave der sündlichen Thorheit,
Lag übel gefangen in schimpflichen Banden,
Ich fühlte — doch ohne Errettung — die Bürde,
Die Schwer auf dem sündigen Nacken mir lag.*

*Nun sind sie zerbrochen die schmählichen Bande,
Nun ist es gestillet das klagende Sehnen,
Bin frei von der Welt und dem trügenden Zauber,
Wie bin ich so reich, so erhaben, so frei!*

*Drum will ich die heilige Stille wohl pflegen,
Will feiern den heiligen Sabbath des Herzens,
Will meiden die blinden und thörichten Menschen,
Des kindischen Wahnes verführenden Lärm.*

*Aus Gott ist mein Ursprung, in Ihm will ich bleiben,
Dort ist meine Heimath, mein ewiges Leben,
Der Gütige, Der Sich uns Selbst hat gegeben,
Ist Liebe und Licht, und mein einziges Ziel.*

*O glaubet mir kinder, dies innere Leben
Ist einzig das freie, das selige Leben;
Es läszt sich nicht schreiben, ihr müszt es erfahren,
Sonst kennt ihr die göttliche Fröblichkeit nicht.*

ZWEITER GESANG.

*Kennst du die Wahrheit, und kannst innen bleiben,
 Trübt Furcht dich nicht, noch lockt dich fremde Liebe,
 Dann bist du frei, bist ledig alles Kummers,
 Genieszest Gott in übersel'ger Freude.
 Gelungen ist es mir, die Liebe hat's befohlen,
 Durchdrungen hab' ich allen äuszern Tand,
 Das Herz ist frei, entbunden aller Täuschung!
 Drum preis ich hoch die Wirkungen der Liebe,
 Sie war die Retterin aus aller Noth,
 Gelöst hat sie das Herz von fremden Banden,
 Zerschmelzet hat ihr Sonnenblick das Herz!
 O Kinder! sollte solcher Weg uns reuen,
 Der solche Seligkeit uns finden läßt?
 O ew'ger Gott! Du Lenker aller Herzen,
 Führst Du den Geist in Deine Stille ein,
 Dann ruhet alles eigne Thun und Wirken,
 Dann wirkest Du, es strahlt Dein Licht der Seele,
 Sie wird Dein makellooses Ebenbild.
 Ach! dasz wir uns doch nimmer von Dir kehrten,
 O unermeszner Brunn der Seligkeit!
 Aus dem so klare, süsße Bächlein fliesen,
 Die überströmen in die Ewigkeit,
 Wo Furcht und Tod auf immer sind verschwunden;
 Nichts ist mehr da, was wir uns selbst gewählt,
 Nur Gott ist da im freigewordnen Herzen.
 Das Ferne einst ist nahe uns geworden,
 Tief unter uns steht alle Zeitlichkeit,
 Und hoher Jubel tönt im freien Geiste.
 Wer so den Pfad der hohen Liebe wandelt,
 Und innen bleibt mit diesem Gott der Liebe,
 Der trägt den Himmel in der freien Brust;
 Hier höret er geheime Worte sprechen,
 Und E i n e r ist, Der alle sie erklärt.
 Hilf uns, o Gott! dasz wir dahin gelangen!
 Bist Du in uns, und leben wir in Dir,
 Da musz das Herz in Lieb' und Freude schmelzen,
 Denn süsz ist's schon, zu hoffen den Genuss.*

E. *Bijlage: het begin van het anonieme traktaat uit
hs. Berlijn 4° 1398.*

Est autem eterna dei cognitio ipse deus eternaliter se in seipso cognoscens et in cognitione amans et in amante cognitione sui ipsius omnia cognoscens et amans et amante cognitione in esse deducens et gubernans et supportans.

NATURA semper trahit inferius semper retro trahit et semper abstrahit et non unit deo nec colligit sed spergit ample et dispergit Econtra gratia semper querit honorem dei Item semper cogit amare deum et monstrat ad precepta nec facit nos extra nos proprie quiescere vel quietem querere inordinate in aliqua creatura nec in nobisipsis umquam permittit nos possidere fruentem quietem et nec querit immobilitatem nec otium nam amor semper vult operari semper enim incitat et monet opera et ordinem ad servicium dei intus et extra propter naturalia anime ¶ Omnes qui volunt deum possidere in seipsis ociose antequam active infusione dei fruantur sunt decepti sive in modo sive super modum fuerit non amant deum nisi secundum modum nature propter seipsos qui super modum se vertunt sine modo semper ¶ Deus finaliter et finale et supremum debet esse obiectum intentionis nostre ut omnia opera nostra faciamus ad suum honorem et desiderio illius honoris et glorificationis nullum opus vel rem propo(f.237)nemus et sivi amor et honor omnibus preponderet etiam saluti proprie et victricem manum semper habeat in operibus nostris et ex hoc augmentum nobis magnum sit Sit amor continue debet crescere et precedere et omnia opera eius debent eum sequi per nostrum intellectum et rationem ad honorem dei in moralibus virtutibus et in consideracione interna et externa ordinate et sapienter ¶ Ex preposita et deliberata intencione ad deum omnem thesaurum nostrum deinceps conservabimus nam ex ea et tali preposita intencione scaturit una finalis cogitacio et memoria dei et omnium bonorum ¶ Oportet hominem semper agere penitentiam usque ad finem vite sue et castigare corpus semper et semper in aliquo pati quia non est aliquis sine tribulacione et quando voluntarie patitur fit meritoria ab involuntaria fit omnis accidia et pigricia et pervisio a deo ¶ Sobrietas dat sanitatem corporis Secundo monet nostrum desiderium ad servicium dei tertio facit esuriem bonam spiritualiter et corporaliter Quanto enim homo sanus et sobrius tanto sibi melius sapiunt omnia que sibi necessaria sunt ad honorem dei Sed satiati spiritualiter vel corporaliter decipiuntur tam in anima quam in corpore et informantur nec possunt sanari nisi esuriant corporaliter vel spiritualiter ¶ Vertimus cor in deum non

secundum nostram utilitatem delectando secundum saporem propter nosipos ad commodum nostrum habendum de deo sed omnia debemus reportare in ipsum sine medio et semper levare cor in gratiarum actione et laude et cum multiplici dignificatione et devocione et virtutem exerceamus propter virtutem et secundum virtutem debemus uti omnibus donis et reportare virtutem et dona ad earum originem summam trinitatem ¶ Nam sicut fons plenus nescit se in se continere sine efflexu largo sic nec voluntas dei secundum trinitatem ¶ Qui deo non est convictus et ratione ad deum ordinatus habitualiter vel active super omnes res ipse est inordinatus et iniustus in omnibus rebus pertinentibus ad deum Nam deus omnia a superiori ad inferius in se conclusit et omnia coniunxit et precipue per caritatem Ad quid caritas est vel divicie spirituales si non effluant ¶ Ad vivendum (f. 358) cor nostrum deo oportet nos continue magis abnegare nos ipsos et omne terrenum commodum a nobis quantum possumus abscondere et carere illis continue magis et magis Si deus debet nobis sapere et precipue abnegare ornatum seculi et multiplicitem eius ut deo monstremus indepictum cor liber nos ad ipsum convertendo quando nos volumus nos introvertere ipsum orando per plenam confidentiam et seriosa exercicia et apercionem ut de toto corde sumus sibi toti et uniti ¶ Nam cor est sicut secreta oculata intrinseca celestis ornata camera vel aperta spaciosa et pretiosa aula regis superni qui in eo habitabit super omnem suam superlectilem et ornatum et super omnem comunienem populi vult solus habere cor sic quod ipse solus in ipso regnet et nullus alius in eo proprietatem habeat si debeat sibi uniri Nam nullus fit devotus nisi deo totum suum cor detegat et uniat per obedienciam consequentem nam in obediencia omnis unio et unicio perficitur ¶ Uniones invenio que serviunt secundum altioem et alcioem gradum continue essentiali unioni que sunt fere omnes spirituales uniones infra predictam essentialem unionem se tenentes ¶ Prima est preelectio dei super omnia ¶ Secunda consciencia pura libera in conspectum dei sine accusatione peccati mortalis ¶ Tertia liberum prepositum interius semper ad conservandum mandata dei et ecclesie secundum vinculum caritatis observande cum quolibet homine ¶ Quarto remove omne amorem et conversacionem propinquam quam utuntur cum exteriori inclinacione et quam sequuntur secundum delectacionem nostram et inclinacionem sanguinis Sic similiter ad comoda que non habent merum respectum ad honorem dei Johannis Omne quod natum est ex deo vincit mundum qui est eis crux ¶ Cui totus mundus non displicet et tediatur de eo et qui non habet vorlangen in se dubito si deo placeat et credo quod non ¶ Omne dampnum et impedi-

mentum ex eo fit quod impedimus gratiam dei in nobis in quantum cognoscimus nec eam funditus sequimus usque in suam originem multipliatur occultis proprietatibus intus retenti...

ZUSAMMENFASSUNG

Von den beiden (wohl fälschlich) dem brabantischen Mystiker Ruusbroec zugeschriebenen Liedern war bisher nur die lateinische Übersetzung des Surius bekannt. Der vor kurzem aufgefundene mittelniederländische Originaltext wird hier nach der Hs. Berlin, Staatsbibl. (heute Marburg/Lahn, Westd. Bibl.) Germ. 4° 1398 herausgegeben. Dieses im Jahre 1448 im St. Meinulphkloster in Böddecke (Rheinland, östlich von Krefeld) geschriebene Manuskript lässt sich dem Inhalt nach am besten als Dokumentsammlung betreffs der von Gerson erhobenen Streitfrage über Ruusbroecs Rechtgläubigkeit charakterisieren. A. Combes (*Essai sur la critique de Ruysbroeck par Gerson*) hat diese Hs. leider nicht benutzt. Sie enthält ausserdem ein anonymes, aus dem mittelniederländischen übersetztes mystisches Traktat, dessen Anfang wir als *Beilage E* abdrucken.